

Рецензію
отримано 16.04.2026
Тасова Радою
спеціалізованої вченої
ради ДФ 26.133.108
г. ф. м. к., проф. Гальчук О.В.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.108 у Київському
столичному університеті
імені Бориса Грінченка
докторові філологічних наук,
доцентові, професорові кафедри
світової літератури
ГАЛЬЧУК Оксані Василівні

Рецензія

ЄВТУШЕНКО Світлани Олександрівни, кандидата філологічних наук, доцента кафедри української літератури, компаративістики і гринченкознавства Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка на дисертацію **Шевченко Ірини Ігорівни «Художня інтерпретація екзистенціалістських мотивів у романістиці Кормака Маккарті»**, подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 «Філологія».

I. Актуальність дисертаційного дослідження.

Екзистенціалізм як літературна течія зберігає свою актуальність у сучасному письменстві завдяки зверненню авторів до фундаментальних питань сенсу людського буття. Творчість американського прозаїка К. Маккарті репрезентує тяглість цієї традиції, оскільки у своїх романах він «неодноразово досліджує природу людини та приділяє значну увагу пошуку відповідей на важливі онтологічні питання» (с. 13). Актуальність обраної теми зумовлена потребою заповнити лакуни у вітчизняній американістиці, адже, незважаючи на визначальний вплив К. Маккарті на розвиток сучасної світової літератури та високий рівень рецепції його творчого доробку (зокрема наявності низки знакових екранізацій), у вітчизняному літературознавстві постать автора залишається вивченою фрагментарно, а комплексні дослідження його романістики наразі відсутні. Тому наміри дисертантки систематизувати художні способи репрезентації екзистенціалістських мотивів у доробку К. Маккарті, що продиктовані «як потребою подолання лакун в українській американістиці, так і можливістю

простежити трансформацію класичних філософських концепцій у межах сучасної літературної традиції» (с.14) є цілком обґрунтованими та переконливими.

Підтвердженням актуальності дисертації Шевченко І.І. є її відповідність міжкафедральній науковій темі кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства і кафедри світової літератури «Типологія ідентичностей у художньому і критичному дискурсах» (державний реєстраційний номер 117U005200).

Викладене вище підтверджує актуальність дисертації Шевченко Ірини Ігорівни та її важливе значення для розв'язання сучасних наукових завдань.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних).

Дисертація Шевченко Ірини Ігорівни є першою спробою в українському літературознавстві комплексного дослідження романістики К.Маккарті крізь призму екзистенціалістського дискурсу з урахуванням трансформацій філософських ідей у поетиці пост- та метамодернізму. У дисертації запропоновано типологію художньої експлікації екзистенціалістських мотивів у структурі ідіостилю письменника та їх реалізацію через образну систему та наративні стратегії; виявлено специфіку художньої інтерпретації аксіологічної проблематики в романістиці письменника крізь призму екзистенціалістської парадигми; підтверджено статус смерті як наскрізного екзистенціалістського метамотиву у творчості письменника, систематизовано комплекс танатологічних мотивів та з'ясовано їхню роль у конструюванні філософського змісту текстів.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

У теоретичному плані дисертація Шевченко Ірини Ігорівни вирізняється обґрунтуванням специфіки художньої рецепції екзистенціалістських мотивів у романістиці К.Маккарті, що дозволяє суттєво

розширити наукові уявлення про трансформацію екзистенціалістської парадигми в сучасному літературному процесі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що можна системно застосовувати в подальшому дослідженні творчості американського письменника. Основні положення дисертації стануть підґрунтям у викладанні курсів з американської літератури, теорії літератури, при укладанні навчальних та методичних посібників із названих дисциплін та при написанні бакалаврських і магістерських робіт.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і результати, які представлено в дисертації І.І.Шевченко, науково обґрунтовані та достовірні. Вони базуються на використанні комплексу загальнонаукових методів (аналіз, синтез, узагальнення та класифікація) та спеціальних літературознавчих підходів. Зокрема, використано культурно-історичний, герменевтичний, архетипний, інтертекстуальний, стилістичний, а також текстуальний аналіз і метод ретельного прочитання. Загальні висновки в дисертації викладено з дотриманням принципів логічної послідовності та аргументованості. Вони в цілому відображають логіку науковому пошуку, етапи реалізації визначених завдань та основні результати проведеної роботи. У ході ознайомлення з роботою не виявлено фактів, які б ставили під сумнів достовірність наведених результатів.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Визначені в дисертації завдання здобувачка виконала на достатньому науковому рівні. Вона чітко сформулювала мету дослідження, для її досягнення визначила необхідні завдання та обрала доцільні методи. Представлений текст кваліфікаційної наукової праці демонструє, що Шевченко І.І. в цілому опанувала методологією наукової діяльності, уміло

застосовує її на практиці, а, отже, *оволоділа необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.*

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Основні положення й результати дисертаційної праці авторки висвітлено у 2 наукових статтях, опублікованих в періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus, Web of Science Core Collection, 2 одноосібних публікаціях, надрукованих у фахових наукових виданнях України та 4 публікаціях, у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації. Дисертантка брала участь у всеукраїнських і міжнародних конференціях, виступаючи з доповідями, які корелюють із темою наукового дослідження і його результатами (відомості про них є в рукописі дисертації с.18). Фахові публікації Шевченко Ірини Ігорівни повною мірою відображають результати аналізу художнього матеріалу та сформульовані висновки дисертаційного дослідження.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Представлена до рецензування праця є самостійним завершеним дослідженням. Вона має цілісну структуру, підпорядковану меті і завданням дослідження. Дисертація містить вступну частину, три розділи основної частини, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел (207 позиції) і додатки. У розділах роботи поетапно розкрито теоретичні засади американського екзистенціалізму, з'ясовано специфіку індивідуального стилю Кормака Маккарті, а також проаналізовано характер реалізації аксіологічних та танатологічних мотивів у романістиці письменника.

Перший розділ – «Літературний екзистенціалізм у художній парадигмі американського письменства» – містить три підрозділи, спрямовані на характеристику основних концептів філософії екзистенціалізму, становлення відповідної американської літературної

традиції та її зв'язку з постмодернізмом і метамодернізмом; висвітлення філософської природи та художньої специфіки екзистенціалістських мотивів; а також систематизацію основних етапів творчого шляху Кормака Маккарті та аналіз наукової рецепції його доробку. Варто відмітити, що у підрозділі 1.2 «Філософська природа екзистенціалістських мотивів та їхня художня специфіка: концептуальний та типологічний аспекти» дисертантка обґрунтовує екзистенціалістські мотиви (абсурд, свобода, відповідальність, тривога, страх, відчуження, самотність, відчай, смерть) за допомогою філософських концепцій А. Камю, Ж.-П. Сартра, С. де Бовуар, К. Ясперса, М. Гайдеггера та ін. та переконливо ілюструє їх наявність у творчості К. Маккарті. Також варто зауважити, що у підрозділі 1.3. «Періодизація творчості та наукова рецепція художнього доробку Кормака Маккарті» авторка розкриває впливи американських письменників на творчість К. Маккарті, сучасну академічну рецепцію творчості К. Маккарті та її інтердисциплінарність. Окрему увагу приділено періодизації творчості (південний (аппалацький), південно-західний та пізній періоди) з акцентом на тому, що доробок митця вкрай важко вписати в межі одного напрямку. Важливо, що запропоновані тези спираються на ґрунтовні наукові розвідки.

Другий розділ – «Розробка аксіологічних мотивів у романістиці Кормака Маккарті» – присвячено дослідженню аксіологічних мотивів у творчості письменника. Зокрема, проаналізовано особливості репрезентації мотиву свободи («свободи від» та «свободи для») в «Прикордонній трилогії», специфіку авторської інтерпретації мотивів індивідуальності та автентичності в романах «Старим тут не місце» та «Дорога», а також функціонування мотивів абсурду й відповідальності в романі «Дорога». Варто відзначити, що такий підхід дає змогу послідовно простежити еволюцію світоглядних позицій персонажів К. Маккарті та глибину його аксіологічного пошуку.

Третій розділ – «Комплекс танатологічних мотивів у романістиці Кормака Маккарті» – присвячено системному аналізу танатологічного

комплексу та його реалізації у творчості автора. У межах розділу обґрунтовано статус смерті як наскрізного екзистенціалістського метамотиву, що втілюється через образи крові, кісток, сну, а також символіку загибелі природи та деструкції традицій. Крім того, схарактеризовано мотиви відчуження, самотності й відчаю в межах «Прикордонної трилогії» та виявлено специфіку художньої репрезентації страху й тривоги в усіх досліджуваних романах письменника.

Загальні висновки в дисертації Шевченко І.І. логічні, їх викладено аргументовано. Вони в цілому висвітлюють виконання поставлених завдань та результати проведеної роботи. Обсяг роботи відповідає вимогам, встановленим освітньо-науковою програмою «Філологія».

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Висловлені в дисертації положення та ідеї є самостійними. Аналіз тексту дисертації надає підстави констатувати *дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності* в повному обсязі.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

У цілому слід відзначити достатній науковий рівень дисертації в наслідок проведеного дослідження та аргументованість результатів. Проте окремі положення дисертації спонукають до дискусії, а деякі аспекти потребують уточнення або пояснення.

9.1. У роботі зустрічаються твердження, які потребують уточнення. Приміром, на с.24. зазначається, що ідеї екзистенціалізму «втїлилися в післявоєнній літературі, оскільки людству довелося переосмислити цінність людського життя, безпосередньо зіткнувшись зі смертю, страхом, відчуженням та відчаєм – ключовими екзистенціалістськими мотивами». Проте з цими мотивами людство зустрічалося постійно. Відтак подібні тези потребують коректнішого формулювання: у післявоєнній літературі йдеться

про зіткнення не просто зі смертю як такою, а з її новим типом – масовою, анонімною та індустріалізованою.

9.2. У роботі на с. 25 дисертантка, посилаючись на есей Ж.-П. Сартра «Що таке література?» (1948), використовує терміни «ідейна література» та «літературний ідеалізм». Проте ці поняття потребують чіткого розмежування, оскільки належать до різних площин: якщо перше стосується змістового наповнення (ангажованості), то друге – філософського методу сприйняття світу. Відтак у тексті варто або чітко дотримуватися загальноприйнятої термінології, або акцентувати увагу саме на авторських тлумаченнях Сартра.

9.3. На с.137 дисертантка стверджує, що Антон Чігур «вбиває не заради вигоди, а для реалізації власної філософії, яка полягає в невідворотності фатуму й відсутності контролю людини над своїм життям». Така фаталістична концепція персонажа входить у певну суперечність із засадами класичного екзистенціалізму щодо абсолютної свободи вибору та відповідальності. Використання героєм підкидання монети як інструмента провидіння для зняття з себе відповідальності за насильство потребує додаткового теоретичного осмислення: чи є такі дії проявом «злої віри» за Ж.-П. Сартром, чи К. Маккарті через цей образ здійснює деконструкцію самої ідеї свободи волі в межах постмодерного дискурсу.

9.4. На с.150 дисертантка пропонує паралелі в інтерпретації мотиву божевілья з творами української літератури (поєми «Причинна» та «Катерина» Т. Шевченка, роман «Солодка Даруся» М. Матіос). Зазначені зіставлення вбачаються дискусійними, оскільки в межах дослідження американської романістики значно органічнішим виглядає залучення контекстуально споріднених постатей – Кена Кізі та Сільвії Плат. Саме ці автори належать до єдиного з Кормаком Маккарті соціокультурного та естетичного простору, що дозволяє глибше розкрити специфіку американського екзистенціалістського дискурсу.

9.5. Текст містить низку стилістичних огріхів, що потребують уточнення. Приміром, на с. 64 опис жанру південної готики варто скоригувати: замість «відданості насильству» доцільніше вжити «репрезентація теми насильства», а характеристику персонажів подати лаконічніше – «через використання гротескних образів», оскільки термін «гротеск» уже передбачає художнє перебільшення. Аналогічні недоліки спостерігаються і на с.98, де опис дій героя («вільний вибір, який він схопив з нестримним опортунізмом у пустелі») та метафора «зіпсованої версії людської свободи» звучать дещо перевантажено.

Висловлюючи коментарі та пропозиції, вважаю, що кожен дослідник має право на захист та аргументацію власних переконань, то сподіваюся на конструктивну дискусію.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною і практичним значенням дисертація Шевченко І.І. відповідає спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Зазначені вище зауваження мають дискусійний характер і не впливають на загалом позитивне враження від дисертації, не применшують теоретичного і практичного значення роботи та не знижують загальної позитивної оцінки. Дисертація Шевченко І.І. в цілому відповідає вимогам МОН України до наукових праць. Дисертація «Художня інтерпретація екзистенціалістських мотивів у романістиці Кормака Маккарті» є завершеною науковою працею, у якій її авторкою, Шевченко Іриною Ігорівною, отримані нові науково обгрунтовані результати. Дисертація відповідає вимогам п.6-9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 4 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора

філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, а її авторка **Шевченко Ірина Ігорівна** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Рецензент:

доцент кафедри української літератури,
компаративістики і грінченкознавства
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка,
кандидат філологічних наук

Світлана ЄВТУШЕНКО

